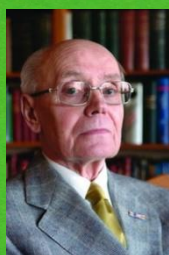

Spellingregels voor Tilburgs dialect

MET DE NODIGE TOELICHTING

Wil Sterenborg
Tilburg 013

Taal

Het meest gebruikte communicatiemiddel is taal. Oorspronkelijk werd het alleen mondeling toegepast, naast de andere manieren waarop mensen elkaar de nodige tekens gaven. Op zeker moment is iemand op het idee gekomen om, ter overbrugging van de gehoors- respectievelijk gezichtsafstand, tekens te zetten in bijvoorbeeld het zand of een boom. Geleidelijk aan sprak men tekens af, zoals de hiërogliefen. Heel wat later probeerde men voor de onderscheiden spraakklanken afzonderlijke tekens te gebruiken; dat waren nog geen letters, maar syllaben (lettergrepen), waarin de klinkers ontbraken.

Het Fenicische schrift bevatte 22 medeklinkers en wordt beschouwd als de basis van ons hedendaagse schrift. Daaruit ontwikkelden zich de Griekse letters (naar de eerste twee, alpha en bèta, alfabet genoemd), waaruit het Latijnse alfabet voortkwam, dat ook het onze werd.

Naargelang de mens zich meer ontwikkelde, leerde hij ook de kunst van het schrijven en lezen; via het onderwijs geraakte bijna iedereen zo ver dat hij zich op papier wist uit te drukken. Maar eer het zo ver was, ontstonden er problemen. In de Nederlanden bijvoorbeeld spraken niet allen dezelfde taal: er werd Hollands gesproken, Brabants, Gelders, Fries, Limburgs, Vlaams, enzovoort. Dat kwam erop neer dat een bepaald woord op papier meer vormen kreeg. Zo kende het woord nochtans een paar eeuwen geleden onder andere de volgende varianten: nochtan, nochtanne, nachtan, nochtans, nochtant, nochtants, nochtantes, nogdan, nogtans, nogthands en nodan. Iedereen die schreef, maakte er het zijne van: men ging af op wat men meende uit te spreken. De lezer stond daardoor vaak voor moeilijkheden.

Spelling

Geen wonder dat er in de loop van de zestiende eeuw, vooral ten gevolge van de verspreiding van de drukkunst, actie ondernomen werd om de schrijftaal aan regels te binden. Vooral in cultuurcentra als Amsterdam, Brugge en Gent werden pogingen ondernomen om uniformiteit in de geschreven taal te bevorderen. Toch duurde het nog tot 1804 voordat de overheid ingreep: een ontwerp van Siegenbeek werd door het Staatsbewind officieel ingevoerd. Uiteraard was dit systeem voor verbetering vatbaar; in 1865 werd overgeschakeld op de spelling-De Vries & Te Winkel. Ook deze werd in de jaren dertig van de vorige eeuw weer bijgeschaafd. Na veel overleg werd in 1947 de Spellingwet uitgevaardigd; die stelde vast dat we voortaan de spelling-De Vries & Te Winkel zouden schrijven, met inachtneming van enkele wijzigingen. Er verscheen een Woordenlijst (het zogenaamde 'Groene boekje'), die van 1955 tot nu toe (2009) onze leidraad was. Duidelijk is wel dat schriftelijke communicatie niet mogelijk is zonder afspraken over de schrijfwijze.

Dialecten

Naast de Standaardtaal (vaak ABN genoemd) spreken de meeste landgenoten een dialect, dat in allerlei opzichten van die Standaardtaal kan afwijken, maar desalniettemin ook een volwaardige taal is. Het Standaardnederlands is indertijd voortgekomen uit Hollands dialect met vooral Brabantse invloeden. Dialecten zijn allemaal ouder dan de Standaardtaal. Onderling vertonen dialecten overeenkomsten, maar uiteraard ook verschillen, op grond waarvan ze worden ingedeeld onder andere in Brabantse, Limburgse, Zeeuwse, Gelderse, Saksische. Door de vele verschillen is het er nooit van gekomen een spelsysteem te ontwerpen voor alle Nederlandse

dialecten, naast dat van de Standaardtaal. Een groot probleem -- dat ondervinden vooral allochtonen -- is het tekort aan letters. In bijvoorbeeld 'lepelrek' staan drie e's, die echter alledrie verschillend klinken; de o's van 'bok' en 'hok' zijn niet hetzelfde, al wordt het verschil door veel ABN-sprekers verwaarloosd; in 'zakken' klinkt een andere 'k' dan in 'zakdoek'. Daartegenover schrijven we bepaalde klanken op verschillende manieren: de laatste letter van 'bont' klinkt precies zoals die van 'bond'; de klinker van 'piek' klinkt als die in 'pikant'. Zo zijn er voor een schrijver kansen te over om in de fout te gaan. Ons spelsysteem berust op een conglomeraat van afspraken.

Dialectspelling

Willen we een van de Standaardtaal afwijkende taal, een dialect, op papier zetten, dan schieten de spellingregels van die Standaardtaal tekort. Het is niettemin wenselijk dat een dialectschrijver zich bedient van een gereguleerd systeem, en niet lukraak te werk gaat.

Bij het ontwerpen van een systeem leveren de klinkers de meeste moeilijkheden op, met name omdat sommige ervan in de Standaardtaal, tenzij in sommige leenwoorden, niet of schaars voorkomen, bijvoorbeeld de **ö** van *töntje*, de **ao** van *haos*, de **èè** van *klèèn* en de **èù** van *mèùs*. In zulke gevallen moeten letters gecombineerd worden of van diakritische tekens voorzien. Uitgangspunt voor een dialectspelling moet de herkenbaarheid voor de Nederlandse lezer zijn. Omdat iedereen er met behulp van een schrijfmachine of computer gebruik van moet kunnen maken, moet zo min mogelijk afgeweken worden van het courante letterarsenaal. Meer dan voor de Standaardtaal geldt voor een dialectspelling dat **er moet worden weergegeven wat er gehoord wordt**. Wat niet uitgesproken wordt, moet ook niet op papier komen. Het gebruik van een apostrof ter signalering van een afwezige letter is uit den boze; dus *knèèn*, *vusteveul*, *fliesieteere*, *kesjoe* (= caoutchouc), *ketènt*, *petrèt*, et cetera.

Tilburgs

Ter wille van de uniformiteit dient een Tilburgse dialectspelling zo dicht mogelijk te staan bij de Brabantse die in gebruik is in het 'Woordenboek van de Brabantse Dialecten' (WBD), waarin uiteraard ook veel Tilburgs voorkomt. Het systeem van het WBD compleet overnemen is onmogelijk wegens de erin verwerkte tekens voor wetenschappelijk gebruik, die een schrijfmachine mist. **De leesbaarheid wordt verhoogd door voor eenzelfde klank altijd hetzelfde teken te gebruiken.**

KLINKERTABEL VAN HET TILBURGS DIALECT

Klinkertabel van het Tilburgs dialect											
KORT	a	è	i	o	ò	u	ö	ie	oe	uu	e
dialect	tjan	sjèp	fist	vort	bròk	buts	dörp	bie	doel	kuus	ge
ABN klank	tak	bles	schip	bot	klok	mutts	löss	biet	boet	buut	je
LANG	aa	èè	ee	oo	ao	eu	èù	ie	oe	uu	-
dialect	daas	mèèd	dees	oove	kaol	geut	kèùl	bier	boer	buur	-
ABN klank	taak	blèren	zweep	boot	loge	peuk	freule	bier	boer	buur	-
MET NA-GLIJDER	-	-	êe	ôo	-	êû	-	-	-	-	-
dialect	-	-	blêek	dôos	-	jêûk	-	-	-	-	-
ABN klank	-	-	peer	boor	-	kleur	-	-	-	-	-
TWEEKLANKEN	-	ei	ij	-	au	ou	-	ui	-	-	-
ABN klank	-	weide	vrijer	-	blauw	kous	-	tuier	-	-	-

Stichting Tilburgse Taol

lettertype: TilburgsAns Bold

Onder in de vakjes in de regel bij *ABN klank* maakt een woord duidelijk dat het Nederlands zich bedient van dezelfde klinkers als het Tilburgs, zij het op een andere wijze weergegeven.

Korte klinkers

Dat zijn de **a**, **è**, **i**, **o**, **ò**, **u**, **ö**, **ie**, **oe**, **uu** en **e**.

Het drietal **ie**, **oe** en **uu** wordt soms lang uitgesproken; zie onder 'lange klinkers'.

Sjwa

De meestvoorkomende korte klinker is de toonloze **e** (van **de**), met een vakterm 'sjwa' genoemd. Doordat klinkers van onbeklemtoonde lettergrepen geneigd zijn hun klank te verliezen, ontwaarden ze in een sjwa, een klinker zonder klank, zoals in *tebak*, *mesjien*, *demènt*, *menister*, *petrèt*, *gerdèèn*, *meziek*, *bezunder*.

Die stomme klinker spellen we met een **e**; ook in het Nederlands wemelt het ervan. Hiervoor de **u** gebruiken is uit den boze, omdat die wèl klank bezit; het verschil is eenvoudig aan te tonen: *verrukkeleke*, *benutte*, *verdunne*, *lustege*, *middelpunteg*, *stuntelege*, *truttereger*. Ook blijkt de stomme **e** nooit het woordaccent te hebben. Zet het aftakelingsproces naar de stomme **e** zich voort, dan kan dat resulteren in het wegvallen van zo'n lettergreep: *knèèn*, *knaol*, *sluusie*, *gròzzie*.

Svarabhaktivocaal

Wie woorden als kalm, welp, wolk, zalf, volg, störm, harp, wèèrk, körf, zörg normaal uitspreekt, ontkomt er niet aan ook een kort e'tje te laten horen tussen de beide laatste medeklinkers. Het gaat om de combinatie van enerzijds een **1** of **r**, en direct daaropvolgend een **m, p, k, f** of **g (ch)**. Omdat we dat e'tje ook in beschaafd Nederlands laten horen, zonder dat het geschreven wordt, hoeven we het in ons dialect evenmin op papier te zetten.

Gaan de bewuste medeklinkers in het Nederlands tot twee lettergrepen behoren (kalm, wel-pen, wol-ken, enz.) dan is er geen e'tje waar te nemen. Maar in ons dialect zeggen we: beè**re**ge, wolle**ke**, halle**ve**, èè**re**ger, èè**re**mke. Tussen de bewuste medeklinkers voegen we dus een duidelijk verstaanbaar e'tje in; dat dienen we dan ook te schrijven; het heet 'svarabhaktivocaal'. Het Nederlands voegt ook weleens zo'n klinkertje in, bijvoorbeeld in verkleinwoorden als: wioletje, kannetje, kommetje, dingetje.

Lange klinkers

Lange klinkers worden met twee letters geschreven: **aa, èè, ee, oo, ao, eu, èù, ie, oe, uu**. De laatste drie zijn gewoonlijk kort; ze worden lang uitgesproken als er binnen hetzelfde woord onmiddellijk een **r** volgt, ofwel een **r+e** en eventueel meer letters: bier, boer, buur, diere, zoere, vuure, gieregte, boeretòppe, vuureghèd; in andere gevallen blijven **ie, oe, en uu** gewoon kort, ondanks de eropvolgende **r**: ketierke, ongedierte, spierse, hierte, boerke, koerse, schuurke, buurte, duurte, enzovoort.

Werkwoorden gedragen zich wat deze klinkers betreft apart: heeft de stam een lange **ie, oe** of **uu**, dan blijft die behouden: miere, miert, mierde, gemierd, boere, boert, boerde, geboerd, duure, duurt, duurde, geduurd.

Het zou te perfectionistisch zijn in de schrijfp praktijk onderscheid te maken tussen lange en korte **ie's, oe's** en **uu's**. De dialectspreker heeft er weinig moeite mee; voor de schrijver zou het alleen maar ingewikkelder worden.

Naglijder

Dit fenomeen betreft de korte stomme **e** die optreedt in het kielzog van een scherplange **ee, oo** of **eu**. Er is een tijd geweest dat men in de uitspraak het verschil liet horen tussen de scherplange **oo** van koolen bij de groenteboer en de zachtlange van kolen bij de kolenboer. Dat hoorbare verschil liet men ook op papier zien: hoopen (bergen) - hopen (vertrouwen), scheelen (deksels) en schelen (scheelkijkers), teeken (sein) en teken (meervoud van teek). De Spellingwet van 1947 heeft definitief een einde gemaakt aan dit onderscheid in spelling. Desniettemin bleef er in nogal wat dialecten een hoorbaar verschil bestaan tussen woorden met en zonder naglijder. In ons Tilburgs gebruiken we het accent circonflexe om de lezer te waarschuwen: **êe, ôo, êû**.

Dit mysterieuze klinkertje laat zich met een trucje bewijzen:

- laat uit het woord **heeget** de **g** weg
- wat dan hoorbaar is, is **hee et**
- dat is precies zoals we **hêet** uitspreken.

> Woorden met een êe

bêen, blêek, brêed, dêeg, dêel, êed, êemer, êen, frêet, gêef, hêel, hêes, hêet, kastêel, klêed, lêed, lêek, lêem, lêen, lêest, mêes, prieêel, rêep, schêef, smêeke, spêek, stêen, têeke, têen, vlêes, wêek (bn), wêes, zêem, zwêep, zwêet, trewêel.

Ook in afleidingen van en samenstellingen met zulke woorden handhaaft zo'n êe zijn naglijder (têekes, betêekene, verdêele, nòdêel, ötdêele). Dit geldt niet als de lange klinker in een afleiding of samenstelling zijn lengte prijsgeeft (bridte, gin, hij dilt, stinoove, himmòl, tintje).

Van een naglijder is geen sprake in woorden als steeg, zeeg en preeke. Hun basis is stadig, zedig en prediken; hieruit is de d verdwenen; de uitgang -ig (-ik) kwam bij het grondwoord: ze-dig > zeedeg > zee-eg > zeeg.

> Woorden met een ôo

De scherplange ôo komt voor in: blôot, bôog, bôm, bôn, bôot, brôod, dôod, dôof, dôop, dôos, drôm, fôoj, genôot, gôoje, grôot, hôog, hôoj, hôop, hôs, klôot, kôoj, kôol (gewas), kôn, kôop, kôot, lôod, lôog, lôok, lôom, lôn, lôos (achtervoegsel), lôover, lôoze, môt, nôod, nôoj, nôot, ôog, ôok, ôom, pôt, rôod, rôof, rôok, rôme, schôof, schôoje, schôn, slôm, slôt, stôm, stôt, strôoj, strôok, strôm, tôoge, tôoje, tôm, tôn, tône, tôovere, vlôoj, vôs, zôo, zôoge.

In afleidingen en samenstellingen met zulke woorden handhaaft de naglijder zich (dôoje, hôoje, hôoze, hôope, lôoje, nôodeg, rôoke, tôoverdôs).

Is er bij afleiding of samenstelling sprake van klinkerverkorting, dan vervalt de naglijder (pôt> potje, dôop> dopvont, dôod> dodsprèntje, slôt> slotje, kôop> kopman).

> Woorden met een êû

Alle woorden uit deze beperkte groep hebben een vorm met o naast zich, zoals: bêûl (bodel), dêûk (dok), drêûg (droog), gelêûf (geloof), hêût (hoot), jêûk (jook), knêûp (knoop), onnêûzel (onnozel), pêûl (pool), rêûke (roken), strêûp (stropen), vrêûke (wrooken), zêûm (zoom).

Klinkerverkorting in afleiding of samenstelling betekent het verdwijnen van de naglijder (drugte, juksel, knupke).

Tweeklanken

De drie echte Nederlandse tweeklanken komen ook in het Tilburgs voor: ei/ij, au/ou en ui. De naam verradt dat er behalve een grondklank, respectievelijk è, ò en ö (zie klinkertabel) nog een korte klank volgt, respectievelijk ie, oe, ie. Van de tweeklank ei/ij (è+ie) laat de Tilburger meestal geen tweede klank horen, zodat er geen sprake meer is van een tweeklank: *in wèèneg tèèd wassie et gelèèk kwèèt*.

In de categorie au/ou komen veel dubbelvormen voor: vrouw/vraaw, kou/kaaw; de tweede vorm is zonder tweeklank. Het Tilburgs laat de ui meestal klinken als éénklank: èù: bèùte, stèùver, zèùneg. Verkorte vormen hebben de ö: flötje, dömke, snötje.

Onderscheidingstekens

Omdat de **e** dient voor de stomme klinker, moet die van *bed* onderscheiden worden. Dat gebeurt met een accent grave: *wènd, spèl, mènneke*. Het verlengde hiervan bestaat uit het dubbele teken: **èè**: *stèèrk, vèène, bekèèke, lèève*. Hoewel in de Standaardtaal het onderscheid tussen de **o**'s van bijvoorbeeld *bromtol* aan nivellering onderhevig is, bezit het Tilburgs dialect in dit opzicht stabiliteit: wij zeggen nog steeds *blompòt* (met twee verschillende **o**'s). Ter verlenging van de eerste **o** schrijven we **oo** (bot, boot); voor de tweede volgen we de landelijke trend: **ao** (bòske, baos). Het verschil tussen de **o**'s mag niet verwaarloosd worden. Let op: *Assie nie rokt, ròktie van de wèès; Dieje rôoje kos et raoje*. Een niet-Nederlandse klinker is die van *freule*; in het Tilburgs komt hij voor, geschreven als **èù**, met accenten om verwarring met de klinker van *neus* te voorkomen. Een korte **èù** schrijven we zo: **ö**: *höske, schöfke, böger, zörge*.

Klinkerverkorting

Een lange klinker heeft de neiging kort te worden als er aan het eind van het woord iets wordt toegevoegd. Voorbeelden:

waas	waspinneke	geut	gutsteen
pèèrd	pèèrmòp	jêûk	juksel
weer	wirlicht	schèùn	schönsmesjeerder
hêet	hits	bier	bierbèùk
booter	botram	boer	boerin
blôot	blotskòp	buur	buurvrouw
kaol	kòlder		

Omdat verkleinwoorden gevormd worden met behulp van een achtervoegsel, hebben ze dikwijls een verkorte klinker.

Voorbeelden:

kaast	kasje	deur	durke
mèèd	mèdje	knêûp	knupsgat
heer	hirke	dèùf	döfke
stêen	stintje	pepier	pepierke
school	scholtje	toer	toerke
brôod	brojke	muur	muurke
baos	bòske		

Ook **eigennamen** komen in aanmerking voor klinkerverkorting in hun afleidingen:

Beek	Biks	Kees	Kiske
Lôn	Lons	Peer	Pirke
Gôol	Gols	Toon	Tontje

Baol	Bòls	Maos	Mòske
Berdao	Berdaos / Berdòsse		

Bijvoeglijke naamwoorden laten klinkerverkorting toe bij het vormen van de vergrotende of overtreffende trap.

Voorbeelden:

klèèn	klènder	klènst	grôot	grotter	grotst
fèèn	fènder	fènst	schôon	schonder	schonst
zwaor	zwòrder	zwòrst	duur	duurder	duurst
hông	hogger	hogst	brêed	breejer	bridst
gemèèn	gemènder	gemènst	laot	laoter	lòtst

Werkwoordsvormen van de 2e (gij) en 3e persoon (hij, zij, het) enkelvoud, nemen in de tegenwoordige tijd de lange klinker van de 1e persoon niet over, maar verkorten die.

Voorbeelden:

ik	eet - vèèn - koom - lôop - praot - deug - knêûp - slèùp
gij, hij	it - vènt - komt - lopt - pròt - dugt - knupt - slöpt

Zo'n lange klinker krimpt niet als hij onmiddellijk gevolgd wordt door een f, g (ch), r, s, w, j. Praktisch komt dit neer op: door een spirant, een halfklinker of een r.

Voorbeelden:

ik	blèèf - schèùf - graof - krèèg - weeg - bèùg - vraog - vèècht
gij / hij	blèèft - schèùft - graoft - krèègt - weegt - bèùgt - vraogt - vèècht
ik	schèèr - vaor - wèès - lees - blaos - plèùs - haaw - treej
gij / hij	schèèrt - vaort - wèèst - leest - blaost - plèùst - haawt - treet

De werkwoorden gaon, staon en slaon behouden in de tegenwoordige tijd enkelvoud ook hun lange klinker; zèèn doet dat gedeeltelijk.

Ook in de stamtijden van werkwoorden zien we het verschijnsel klinkerverkorting: deuge > dugde > gedeuge, schreuwe > schruwde > geschruwd, stèute > stötte > gestöt, rêepe > ripte > geript, dôope > dopte > gedopt.

Veelvuldig gaat de vorming van verkleinwoorden van zelfstandige naamwoorden gepaard met de verkorting van de stamklinker: *kaast - kasje, têen - tintje, wèès - wèske, gleuf - glufke, knêûp - knupke, hès - höske, bôn - bontje, baon - bontje, ketier - ketierke, vloer - vloerke, uur - uurke*. Voorwaarde voor een dergelijke klinkerverkorting is wel dat het verkleiningsachtervoegsel (ke, ske, je, tje) onmiddellijk

volgt op de lettergreep met de stamklinker: *wèès - wèske, bewèès - bewèske, uur - uurke, halfuur - halfuurke*. Wordt de stamklinkerlettergreep van het achtervoegsel gescheiden, dan vindt er geen verkorting plaats: *kaomer - kaomerke, dèèrm - dèèremke*; tussen de r en de m van *dèèrm* is immers een niet-geschreven sjwa hoorbaar, in een toegevoegde lettergreep, zoals in *bèèrege, halleve, wolleke*.

Verkleinwoorden

Van de meeste zelfstandige naamwoorden kunnen verkleinwoorden gevormd worden. Dat gebeurt op verschillende manieren.

I

door achter het grondwoord een verkleiningsachtervoegsel te zetten: **-je, -tje, -ke, -eke of -ske**.

II

heeft de bewuste lettergreep een lange klinker, dan wordt deze ingekort voordat de verkleiningsuitgang wordt toegevoegd.

III

door de klinker van de bewuste lettergreep te vervangen door een andersoortige alvorens de verkleiningsuitgang toe te voegen.

Specificatie

I

Eindigt het woord op een -d of een -t, dan wordt er **-je** aan toegevoegd: *èndje, indje, rondje, wèndje, vèntje, hartje, houtje*.

Gaat de slot-d over in een -j-, dan wordt het achtervoegsel -ke: *brôojke, draojke*.

Wordt een finale -t voorafgegaan door een -s-, dan ontstaat door een toegevoegd -je de combinatie stj; hieruit verdwijnt dan de -t- (evenals in de Nederlandse uitspraak): *bisje, visje, gasje, kasje, kiesje*.

Het achtervoegsel **-tje** wordt toegevoegd:

- na een oorspronkelijk lange klinker + n of 1: *stintje, trèntje, bontje, bòntje, zoltje, zòltje, schòltje*. Hierbij wordt de lange klinker gewoonlijk ingekort (zie onder II)

- na een stomme -e: *waogetje, kusetje, laoketje*

- na een -k, -g, -ch of -ng + er: *stakkertje, slagertje, lachertje, hangertje, hoewel zulke woorden ook voorkomen met -ke*.

Het achtervoegsel **-ke** treedt op:

- na een klinker, behalve de stomme -e: *sneeke, pleeke, treeke, autooke, pindakke, milledieke*

- na een -w of -j: *luwke, wuwke, strôojke, draojke, paojke*

- na een -p of een -f: köpke, lèpke, hupke, stuupke, fiepke, schòfke, snufke, wèfke, drèfke

- na een oorspronkelijk lange klinker + m: ròmke, rèmkke, bumke, zumke

- na een -r, tenzij het achtervoegsel -tje zich opdringt: kaomerke, börgerke, braojerke, broederke, paoterke, stèuwerke, trèèchterke

- soms na een -s: mèske, glòske, viske/visje, vòske/vòsje.

Het achtervoegsel **-eke** wordt gebruikt:

- na een beklemtoonde korte klinker + 1, m, of n: bonneke, tunneke, spulleke, stèlleke, stammeke, hólleke, bölleke, mènneke; kummeke wordt meestal kumke.

Het achtervoegsel **-ske** doet dienst:

- na -g, -k en -ng: ugske, ruggeske, jungske, hökske, rökske, pakske, bökske. Soms bestaat hier de keuze tussen -eske en -etje, met betekenisverschil.

II

Het bewuste woord moet dus in zijn geaccentueerde lettergreep een lange klinker hebben; deze wordt vervangen door de gelijkkluidende korte: aa > a, èè > è, ee > i, oo > o, ao > ò, eu/êû > u, èù > ö.

Achter de verkorte vorm komt dan het verkleiningsachtervoegsel, waarbij rekening moet worden gehouden met de slotmedeklinker. Hier volgt een (verre van volledige) inventarisatie van de op deze wijze ontstane verkleinwoorden.

aa > a									
baand	bandje	braand	brandje	laand	landje	raand	randje	kraant	krantje
plaant	plantje	laamp	lamke lèmkke	spraant	sprantje	gaans	gansje	kraans	kransje
fezaant	fezantje	kaant	kantje	kaans	kansje	daas	dasje	waas	wasje
kaast	kasje	maast	masje	taas	tasje				
èè > è									
bedrèèf	bedrèfke	lèèf	lèfke	schèèf	schèfke	vèèf	vèfke	wèèf	wèfke
vèèg	vègske	dèèk	dèkske	èèk	èkske	lèèk	lèkske	tèèk	tèkske
bèèl	bèltje	pèèl	pèltje	spèèl	spèltje	stèèl	stèltje	tèèl	tèltje
vèèl	vèltje	wèèl	wèltje	zèèl	zèltje	gehèèm	gehèmke	rèèm	rèmkke
blèèen	blèntje	gerdèèen	gerdèntje	lèèen	lèntje	plèèen	plèntje	trèèen	trèntje
wèèen	wèntje	pèèp	pèpke	mèèd	mèdje	pèèrd	pèrdje	stèèrt	stèrtje
tèèd	tèdje	gèèt	gètje						
ee, êe > i									
beek	bikske	streek	strikske	steek	stikske	streep	stripke	heer	hirke
keer	kirke	leer	lirke	peer	pirke	pees	piske	Kees	Kiske
kêet	kitje	spleet	splitje	meet	mitje	preek	prikske	bêen	bintje
spêek	spikske	dêel	diltje	kastêel	kastiltje	prieêel	prie-iltje		

oo, ôo > o									
school	scholtje	zool	zoltje	sloop	slopke	Toon	Tontje	toore	torretje
bôog	bogske	bôon	bontje	lôon	lontje	bôot	botje	pôot	potje
slôot	slotje	stôot	stotje						
ao > ò									
naod	nòdje	zaod	zòdje	schaof	schòfke	kraog	krògske	laog	lògske
maog	mògske	vraog	vrògske	zaog	zògske	draok	dròkske	inmaok	inmòkske
haok	hòkske	kaok	kòkske	zaak	zòkske	baol	bòltje	haol	hòltje
kenaol	knòltje	maol	mòltje	paol	pòltje	schaol	schòltje	straol	stròltje
taol	tòltje	zaol	zòltje	kraom	kròmke	naom	nòmke	raom	ròmke
baon	bòntje	haon	hòntje	kraon	kròntje	laon	lòntje	maon	mòntje
traon	tròntje	vaon	vòntje	zwaon	zwòntje	aop	òpke	raop	ròpke
schaop	schòpke	slaop	slòpke	gevaor	gevòrke	haor	hòrke	jaor	jòrke
paor	pòrke	baos	bòske	blaos	blòske	gaos	gòske	haos	hòske
vaos	vòske	graot	gròtje	maot	mòtje	praot	pròtje	sòldaot	sòldòtje
eu/êû > u									
dêûk	dukske	breuk	brukske	spreuk	sprukske	deur	durke	sjefeur	sjefurke
kleur	klurke	steun	stuntje	geut	gutje	zêûm	zumke	knêûp	knupke
èù > ö									
brèùd	brödje	hèùd	hödje	gelèùd	gelödje	krèùd	krödje	dèùf	döfke
drèùf	dröfke	kèùf	köfke	schèùf	schöfke	strèùf	ströfke	klèùf	klöfke
tèùg	tögske	bèùk	bökske	dèùk	dökske	krèùk	krökske	lèùk	lökske
prèùk	prökske	strèùk	strökske	èùl	öltje	bèùl	böltje	kèùl	költje
rèùl	röltje	vèùl	völtje	zèùl	zöltje	schèùm	schömke	prèùm	prömke
dèùm	dömke	tèùn	töntje	kèùp	köpke	stèùp	stöpke	hèùs	höske
bèùs	böske	lèùs	löske	krèùs	kröske	plavèùs	plavöske	mèùs	möske
flèùt	flötje	klèùt	klötje	rèùt	rötje	snèùt	snötje	spèùt	spötje
beschèùt	beschötje	sprèùt	sprötje	tèùt	tötje	schèùt	schötje		

III

In tegenstelling tot de procedure onder II, waarbij de duur van een lange klinker ingeperkt wordt, zijn er ook woorden die hun stamklinker (lang of kort) inruilen voor een andersoortige klinker (lang of kort). Ook deze categorie biedt diversiteit.

a/aa > è									
man	mènneke	pan	pènneke	zak	zèkske	pak	pèkske	lamp	lèmke
					zakske		pakske		lamke
tang	tèngske	slang	slèngske	haand	hèndje	taand	tèndje	maand	mèndje
plaank	plèngske	baank	bèngske						
oe > uu									
boek	buukske	doek	duukske	hoek	huukske	koek	kuukske	broek	bruukske
									(tènnebruuk-ske)

oo > u									
goot	gutje	ôog	ugske	bôom	bumke	hôop	hupke	dôos	duske
rôos	ruske	klôot	klutje						
o > u									
ton	tunneke	kom	kummeke						
			kumke						
ò > ö									
hòk	hökske	stòk	stökske	kòp	köpke	stòp	stöpke		
diverse wisselingen									
glas	glòske	gat	gòtje	kèènd	kiendje	blad	blaojke		
			götje						

Medeklinkers

De herkenbaarheid van dialectspelling wordt bevorderd door de medeklinkers uit de Standaardtaal zoveel mogelijk te gebruiken. Hoewel de korthed van een korte klinker in de dialectspelling niet wordt aangetast als een eropvolgende medeklinker niet verdubbeld wordt, bevordert zo'n dubbele medeklinker na een eenletterige klinker gewoonlijk de leesbaarheid voor de doorsnee-lezer: *ginne, bössem, snoffel, lozzie, vadder, limmenaade, vurreg, rèttereere*.

Een dergelijke verdubbeling blijft uiteraard achterwege als het gaat om een **ch** of **ng** (poche, kuche, zonge, lange, e.d.) Ook na een sjwa is verdubbeling overbodig (hèndege, hèrmenie).

Ook een meerletterige klinker maakt verdubbeling van de volgende medeklinker overbodig: *pliesie, wiese, loerie, boete, zuukerd, kuusèèrepel*. Evenmin is verdubbeling nodig als er meer dan één medeklinker in het spel is: *kèlsgat, afdrêûge, botram, ötkèèke*, alsmede na een voorvoegsel: *ònèèrde, ònuuvere, ötènde, ooveral, ooverènsie*, e.d.

Als een dialectwoord, vergeleken met de Standaardtaal, een medeklinker mist, komt die ook niet op papier: *krö(d)naogel, pos(t)zeegel, stan(d)bild, (har)môoniëka, in(k)t, hi(lle)mòl > himmòl, (hòr)lozzie*.

Het infix **g**

Voor een Tilburger is het heel gewoon maar een buitenstaander kijkt ervan op: een **g** die een werkwoordsvorm verbindt met het lidwoord of voornaamwoord **et**: hij doetget, ze zigget, gullie hægget, ge zieget, enz. Het is maar een kleine groep werkwoorden die zich hiervoor leent: *zèèn, zien, doen, gaon, staon, slaon*; verder: *hèbbe, lègge/ligge* en *zulle*.

Eigenlijk kunnen we die **g** een hiaatdelger noemen: hij verbindt immers een korte werkwoordsvorm die op een klinker eindigt, met het woordje **et**, dat met een klinker begint: hij doe et, ze gao et bekèèke. In veel gevallen zou er een **t** hebben kunnen staan. Spreekt men die uit als **d** (hij doetet), dan staat zo'n **d** tussen twee klinkers in een wankele positie: we maken er in de spreektaal gemakkelijk een **j** van; vergelijk: *dôoje, kaoje, laoje, begaoje*. Fonetisch ligt zo'n **j** heel dicht bij de **g**.

Het proces kan aldus worden weergegeven: hij doe et > hij doetet > hij doedet > hij doejet > hij doetet.

Als onderwerp van zo'n werkwoord dat een **g** aanneemt, komen voor: gullie, gij, hij, zij, et of een daarmee bedoeld zelfstandig naamwoord, en soms ik.

Als de werkwoordsvorm niet op een klinker eindigt, komt er geen **g** aan te pas: in de verleden tijd hebben *zien*, *slaon* en *ligge* een eigen **g**; bij *zèèn* past in de 3e persoon tegenwoordige tijd geen **g**, evenmin als bij *zulle*.

Het woordje **et** is een voornaamwoord als het een naamwoord vervangt: hij digget èùt (et licht); en lidwoord als er een naamwoord op volgt: et licht.

Uitgang -n

Voorafgaand aan een mannelijk zelfstandig naamwoord in het enkelvoud vereisen een lidwoord en eventuele bijvoeglijke woorden de uitgang **n**, op voorwaarde dat die **n** gevolgd wordt door een klinker, een **h**, **b**, **d**, soms **t** of **r**.

Voorbeelden: *zenen aawen autoo*, *onze vruugeren bèkker*, *de vurregen börgemister*, *nen dikken bôom*.

Van geen belang is het in dit opzicht om wat voor zinsdeel het gaat: *Enen apteeker kan soms enen boer wèl hèlepe*. *Onzen hond blaft hil den dag assie enen aandere grôoten hond zie*.

Een andere **n** dient zich aan als 'haatdelger' tussen een 'slot-e' van een werkwoordsvorm en een volgend **ie**: *toen vloektenie*, *irst perbeerdenie mèn te vatte*.

Er zijn meer van zulke situaties, zoals: *ik mèndenoe te kènne*.

De normaal niet-uitgesproken **n** na een sjwa (zégge, maoke, koome) komt weer opdagen om 'een gat te vullen': *koomen èn gaon*, *eeten èn drinke*, *leezen èn schrèève*. Het hoeft wat dit betreft niet per se om werkwoorden te gaan: *reegen òf sneuw*, *teegen iedereen*, *tussen ènnegte hèuze*, *meensen èn pòtlôojer*, *boeren èn börgers*. Zo'n **n** maakt zich op meer plaatsen verdienstelijk: *tèenenòssem*, *onjeklonje*.

Vreemde letters: c, q, x

Het beginsel dat we voor dialectspelling uitgaan van de uitspraak, heeft veel nut met betrekking tot de letters **c**, **q** en **x**. Worstelen we in de Standaardtaal nog met woorden als 'sectie', 'sekte' en 'sexy', in de dialectspelling wordt dat: *sèksie*, *sèkte* en *sèksie*, precies wat we 'horen'. Andere voorbeelden: *klub*, *kabbiene*, *kampanje*, *kèmping*, *karneval*, *semènt*, *sènt*, *sèntrum*, *sirkel*, *sietroen*, *kwa*, *kwartet*, *kwantum*, *kwootum*, *pèrplèks*, *maksiemum*, *miksen*, *kòrrèksie*, *kompjoeter*, *konfèksie*, *tèkstiël*, enzovoort. Ook moet soms een **j** of **ch** aangepast worden: *zjoernaol*, *sjaksjoer*, *sjampanje*, *sjeklaade*, enzovoort.

Assimilatie

We doen het onbewust, maar veel vaker dan we vermoeden: medeklinkers aan elkaar aanpassen; we noemen het 'inwendige assimilatie' als dat binnen een woord gebeurt, en 'uitwendige assimilatie' als het over de woordgrens heen gaat. Er is eens voorgesteld te schrijven *klòsseembak*, met een 'm', omdat die hoorbaar is. Daarvan is afgezien, en wel omdat het een heilloze weg is de medeklinkers conform de uitspraak te noteren (als het een kwestie van **gedeeltelijke** assimilatie is). De overvloed aan omzettingen zou veel woorden onherkenbaar maken. Trouwens, in de Standaardtaal

doen we het ook niet; daar spreken we immers uit: *hepsucht, wechooien, nichje, vleezetend, obdruk, afset, bloetfraak, droochsolder, machsmiddel, vaschoet, leezblint*, enzovoort. We schrijven in ons dialect dus gewoon: *klössenbak, balkenbraaj, hêeten bliksem, bèd, braand, wèg, ind* (= eend), *int* (= inkt).

Gaat het om totale assimilatie — we schrijven dan twee dezelfde letters — dan is dat noodzakelijk om de bedoelde uitspraak te realiseren. Voorbeelden hiervan zijn schaars: *nissel* (nestel), *stèssel* (stijfsel), *vertèssel* (< vertelsel), *vuddeur* (< vurdeur); *labbôon* hoort hier niet bij: het woorddeel *lab* is ontstaan uit 'lèb'.

Zeldzaam zijn assimilaties op afstand, zoals *kojboj*, *onjeklonje* en *bombakkes*.

Zoals assimilatie bijdraagt aan versoepeling van de uitspraak, zo wordt die ook bevorderd door het verschijnsel dat we uit een groepje medeklinkers er een verzwijgen. Van *n d b* bijvoorbeeld spreken we de *d* niet uit, met als gevolg dat de *n* onder invloed van de *b* komt; deze duldt geen *n* vóór zich, wel een *m*, zodat we uitspreken: *stambild*.

Andere voorbeelden van van medeklinkeruitstoting: *mèrt*, *lings*, *achste*, *beroenste*, *amskètting*, *bumke*, *pumke*, *stumke*, *klumke*, *lèmke*, *stampunt*, *dangbaor*, *geschikste*.

Vaak lopen we wat dit betreft in de pas met het Nederlands, dat bijvoorbeeld de *t* niet laat horen in: *kastje*, *kistje*, *kunstje*, *zichtbaar*, *vruchtbaar*, *kostbaar*, enz.

De gemakzucht gaat nog verder: soms laten we de eerste lettergreep vervallen: *lozzie* (< horloge), *straant* (< astant), *sprès* (< expres).

Vaker komt het voor dat we een woord niet tot het eind toe uitspreken: *hèm[d]*, *strak[s]*, *kiejòs[k]*, *nie[t]*, *wè[t]*, *de[t]*, enz.

Soms voegen we een extra letter toe:

-- een *t*: *meschient*, *bekaanst*, *langst*, *genogt*, *wègt*, *pènt*, *nuut*, *ènkelt/d*, *dubbelt/d*, *ènnegte*, *sommegte*, *klinkert*, *kanjert*

-- een *s*: *pèrsmòp*, *kèlsgat*, *spiersbòlle*, *broeksriem*, *knènskôoj*, *mansjètsknêûp*, *druktesmaaker*, *stotskeèr*, *drinkeskèùl*, *slaopestèed*, *wijwaotersvòtje*, *vansgelèèke*.

De *r* blijkt niet zo plaatsvast te zijn: *perbeere*, *persès*, *persèssie*, *persies*, *pertènsie*, *pertrèt*, *perfiesieat*, *pimpremunt*.

Gaat het om totale assimilatie (we schrijven dan twee dezelfde letters) dan is dat noodzakelijk om de bedoelde uitspraak te realiseren. Voorbeelden hiervan zijn schaars: *nissel* (-nestel), *stèssel* (-stijfsel), *vertèssel* (-vertelsel), *vuddeur* (vurdeur); *labbôon* hoort hier niet bij, omdat hieraan **lèb** ten grondslag ligt.

Zeldzaam zijn gevallen van zgn. afstandsassimilatie: *kojboj*, *bombakkes*, *sjerzjant* en *onjeklonje*.

Enigszins verwant aan assimilatie is het verschijnsel dat we van nogal wat drieletterige medeklinkercombinaties er maar twee uitspreken. Van 'ndb' bijvoorbeeld verzwijgen we de **d**; gevolg is dat de **n** in contact komt met de **b**, die geen **n** vóór zich verdraagt, maar wel een **m**; resultaat *stambild*.

Meer voorbeelden van uitstoting van een medeklinker: *mèrt*, *achste*, *lings*, *beroemste*, *amskètting*, *lèmke*, *pumke*, *stumke*, *klumke*, *stampunt*, *dangbaor*. Vaak lopen we in de pas met het Nederlands, dat bijvoorbeeld de **t** niet laat horen in *kastje*, *kistje*, *kunstje*, *zichtbaar*, *vruchtbaar*, *kostbaar*. *Stampunt* is een van de weinige gevallen dat we wel assimilatie toepassen, in tegenstelling tot het algemene standpunt, doordat uit het uitgesproken standpunt de eerste *t* uit het cluster *ntp* verzwegen wordt, komt de *n* onder invloed van de *p*, die d.m.v. regressieve

assimilatie van de dentale n ook een labiaal maakt: m, dus: stampunt. Een dergelijk woord dat nog niet in de collectie zit, is (luchtdruk), maar dan gespeld: lugdruk. Oorzaak het verzwijgen van de t uit het woord, waardoor de ch onder invloed van de d komt en ook stemhebbend (g) wordt: lugdruk.

Aaneenschrijving

Een bijzonder geval van aaneenschrijving is een vorm als *komde*. Ten gevolge van het onvolledig uitspreken van veel korte woorden ontstaan er resten van één of twee letters. Veelal gaat het hierbij om voornaamwoorden, die in hun verkorte vorm tegen een werkwoord aanleunen. Zo'n geval is *komde*.

Als het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon (gij, ge) onmiddellijk volgt op een werkwoordsvorm (komde = komt jij/ge), moet het gereduceerde voornaamwoord opgevat worden als één met het werkwoord. *Komde* gaat terug op *komdi*, dat ontstaan is uit *komt i*, waarin *i* een restant is van *ji*, dat een bijvorm was van *gi*, een vorm die voorafgaat aan *gij*. De werkwoordsvorm in *komde* is dus *komd*, de *e* is een zogenaamd 'enclitisch' voornaamwoord en heeft een zo nauwe band met het voorafgaande werkwoord, dat we het eraan vastschrijven. De *d* van *komde* is door assimilatie ontstaan uit een oorspronkelijke *t*. Een dergelijke assimilatie wordt belemmerd door een voorafgaande *p, t, k, f, s, ch*: *kopte, lôtte, kèkte, bofte, wieste, pochte*. Bij enige of veel klemtoon kent het Brabants bij vormen als *komde* de mogelijkheid om het met het werkwoord versmolten voornaamwoord (gij of göllie) te herhalen, onmiddellijk erna: *komde jij ôok?, doede göllie meej?* Het klankloze *ge* kan hiervoor niet dienen.

Ook het uiterste restant van het versleten voornaamwoord *hij* (= h+è+ie) schrijven we vast aan een voorafgaand werkwoord (c.q. kort voegwoord): *zeetie, kwaamie, dittie, vergaatie, dòchtie, moesie, doetie, assie, dèttie*, enzovoort.

Woordsoorten

Zelfstandige naamwoorden

Brabanders hebben de naam dat ze gevoel hebben voor het woordgeslacht: mannelijk, vrouwelijk of onzijdig, aangeduid met hij, ze, resp, et.

Toch zijn er in het Tilburgs nogal wat woorden die buiten het boekje gaan, zoals: et febriek, et mesjien, et koffer, et meziek, de nõrrècht, de kefeej, de tròttwaar, de raom, de gerdèèn, den örgel, de pad, de ôog, de zout.

Wat de meervoudsvorming betreft bedienen we ons in de regel van -e of -s; soms van -er; niettemin komen we nogal wat zelfstandige naamwoorden in het meervoud tegen zonder de extra toevoeging, zoals: appel, èèrepel, jèùn, èèrm, bèen, haor, (eeg)taand, schoen, knie, daog, stèen, jong, kwòjong, kaart, (de tien) gebooj.

De meervoudsvorming vindt plaats door toevoeging van de uitgang -s of -n. Heeft een op -e eindigend zelfst. naamw. in het Nederlands zowel de meervouds-s als de -n, dan gaat in ons dialect de voorkeur uiteraard uit naar de -s: hogtes, haltes, voldoende, beroertes, secondes e.d.

Enkele woorden nemen -er aan: kènder, aajer, dingel, blaojer, brôojer, potlôojer.

Er zijn er ook die geen meervoudsvorm kennen, maar daarvoor ook hun enkelvoudsvorm gebruiken: èèrm, bèen, haand, knie (ook knie-es), haor, taand, jong, kwòjong, koej, bôom, appel, èèkel, èèrepel, jaor, schoen, stèen, kaart.

Veel zelfst. naamw. die op een **-d** eindigen, staan die **-d** in het meervoud af, in ruil voor een **j+e**: sneeje, treeje, gebeeje, smeeje, hèùje, brèùje, tije, naoje, hoeje, koeje, rôoje, brôoje, gebôoje.

In deze categorie wordt de slot-e nogal eens verzwegen: kleej, hoej, rôoj, koej, enz.

In zo'n geval neemt de uit de oorspronkelijke **-d** ontstane **-j** de meervoudsfunctie van de **-e** over.

Een apart geval is: daogs; (in bijv. virtien daog).

Eigennamen

Het dialectiseren van eigennamen leidt soms tot monsterachtige vormen. Vaak wordt zo'n naam niet eens dialectisch uitgesproken. Waarom zouden we *Parèès* schrijven als er normaliter van 'Parijs' gesproken wordt? Het is overbodig om bijvoorbeeld Njoejòrk, Sjiena, Livverpoel, Nuuwegèèn, Boerkienafassow of Lèstesje (Leicestershire) te construeren. Dat bevordert de leespret niet. Zo nodig make men gebruik van aanhalingstekens voor een onvertaalde naam. Een uitzondering vormen natuurlijk die eigennamen die op z'n Tilburgs uitgesproken worden, zoals *Berdao*, *Giels*, *Gôol*, *de Kèts*, en veel voornamen als *Jaonus*, *Sjaak*, *Merie*, *Sjaan*, *Sjaarel*.

Enclitische voornaamwoorden

Soms blijft van *et* alleen de *t* over: zot (zou het). Op dezelfde wijze sluit de *k* van *ik* vaak nauw aan bij een werkwoordsvorm: *hèk*, *hak*, *doek*, *dik*, *gaok*. Het voornaamwoord *we* sluit zich in de vorm *me* gemakkelijk bij een werkwoordsvorm aan: *zèmme*, *gòmme*, *dimme*, *môogeme*, *hamme*, *kosseme*.

In de lijsten van werkwoordvervoeging wordt ervan uitgegaan dat het onderwerp voorafgaat aan het werkwoord. De in kolom 1 genoemde infinitieven gelden uiteraard voor alle meervoudige onderwerpen in de tegenwoordige tijd, dus ook voor **we: we koome, we eete, we drinke**. Komt er vóór zo'n werkwoord een ander zinsdeel, bijv. **dan, mèèrege, meschient**, dan volgt het onderwerp na het werkwoord: **dan koomeme, mèèrege eeteme meej, meschient drinkeme ok wè**. Veel van die werkwoordvormen eindigen op een **-e**; daarachter laat **me** zich moeiteloos voegen. Sommige werkwoorden echter eindigen op een **-n**, die dan door de eerste letter van **me** gedwongen wordt tot assimilatie: **n + m = mm**, of **m**. Hiertoe behoren op de eerste plaats de zes werkwoorden met een eenlettergrepige infinitief: **zèmme, zieme, doeme, gòmme, stòmme, slòmme**. Verder kan 'zulleme' samengetrokken worden tot **zumme**; naast 'hèbbeme' komt **hèmme** voor, naast 'kunneme' is theoretisch **kumme** mogelijk; als voor 'laoteme' **lòmme** geschreven wordt, is dat een homoniem van 'lòt me' (laat me).

Kolom 7 van de vervoegingslijst betreft de verleden tijd met het **onderwerp we**. Gaat zo'n werkwoord aan **we** vooraf, dan wordt dit **me: kwaameme, aateme, dronkeme**. De slot-e van het werkwoord verdraagt het voornaamwoord **me** gemakkelijk. Ook in deze situatie kan een slot-n van het werkwoord tot assimilatie dwingen: **han/hòn** worden dan met **me** samen: **hamme, hòmmme**; de vormen met 'wilden' en 'zouden' leiden tot **won**, resp. **zon**. Ook de alternatieve vorm **lin** (naast **lègde**) leidt tot: alle boeke **limme** op tòffel; gelijkwaardig zijn de vormen **dimme** (deden we) en **zimme** (zeiden we).

Vooraf de voegwoorden *as* en *dè* gaan in deze afgeslankte vorm gemakkelijk verbindingen aan: *ak, agge, assie, asse, dèk, dègge, omdèk, meejdèk, nòdèk*, enzovoort.

Hoewel er zich wel meer gelegenheden voordoen om woorden te combineren, is de leesbaarheid er niet altijd mee gediend; in zulke gevallen moet men ervan afzien. Trouwens, de inventieve lezer combineert zelf wel; hij zal *as ze* automatisch lezen als *asse*, en *as ie* als *assie*.

Voegwoorden

Naast enkele nevenschikkende voegwoorden (en, of, maar, want) die gelijkwaardige zinnen of zinsdelen verbinden, heeft ons Nederlands een uitgebreide collectie onderschikkende voegwoorden; die zijn steeds het eerste woord van een 'bijzin', een zinsdeel(stuk) met een eigen persoonsvorm.

Vergelijk:

A. Hij vertelde van zijn vakantie in China.

B. Hij vertelde dat hij in China op vakantie geweest was.

In zin B is het laatste zinsdeel van zin A omgezet in een bijzin; het voegwoord *dat* zorgt voor de verbinding, maar betekent zelf niets. Soortgenoten van *dat* hebben allemaal wél betekenis; het zijn: als, nu, terwijl, sinds, zodra, mits, wanneer, alvorens, toen, daar, aangezien, teneinde, indien, tenzij, ofschoon, hoewel, zoals, naarmate enz. Het Tilburgs gebruikt ze niet allemaal; het vertoont afwijkingen die duiden op een lang verleden.

Het betekenisloze *dat* vormt in combinatie met een bijwoord of voorzetsel nieuwe voegwoorden: voordat, totdat, nadat, opdat, zodat, doordat, alsdat. Een eigenaardigheid is dat voordat en totdat zonder *dat* als voegwoord optreden: 'voor(dat) hij aankwam; tot(dat) hij vertrok ...' Afwijkend van het Nederlandse *totdat*, dat gevormd is met het voorzetsel *tot*, gebruikt het Tilburgs *toedè*, gevormd met het bijwoord *toe*.

Behalve deze collectie kent het Tilburgs er nog enkele uit een ver verleden:

> **naadè** (= nudat) 'Naadèk tòch hier zèè...' Het komt ook voor zonder *dè*: 'Naa we pas wir gebeurd hèbbe...' In het Nederlands is *nudat* niet meer gangbaar.

Kneppelhout schreef in de 19e eeuw: 'Nu dat ieder er een goeden kleermaker op na houdt...'

> **meejdè** (= zodra als) 'Meejdèsse binnekwaam, begosse te schreuwe.' Dezelfde functie heeft het woord zonder *dè*: 'Meej ze töskaam...' Het Nederlands kende dit voegwoord ook: 'Ende Jacob seyde met dat hyse sagh, ...' (Gen. 32:2) Ook liet men dat weg: Six van Chandelier schreef in de 17e eeuw: 'Met se was beschonken, zoo was de lust geboet (=bevredigd).'

> **swèlsdè** (= terwijl dat) 'Swèlsdèttie de kraant laas, aatie zenen botram.' Het Woordenboek der Nederlandsche Taal zegt van het bijwoord *swijlens*: 'Dit wordt met een onafhankelijken zin die met dat aanvangt, verbonden in den zin van *terwijl*. (In het Brabantsch en het Zuidoostvlaamsch)'

Lidwoorden

De drie lidwoorden klinken in het Tilburgs hetzelfde als in het Nederlands: *de, et* en *en*, alle drie ook met stomme klinker.

et verliest zijn (stomme) klinker om nauw aan te sluiten bij een volgend woord dat begint met een klinker of h: törgel, tèèzer, taaw mènneke, thöske, thundje; ook door nauw aan te sluiten op een kort woord: vant, ònt, int.

de krijgt vaak de uitgang -n, niet alleen wegens het woordgeslacht, maar ook omwille van de welluidendheid: den boer, den baos, den Bart, den dòkter, den Dòts, den heer, den hōop, den irste, den achste, den èèrme, den ooverkaant.

en krijgt de uitgang -e vóór mannelijke zelfstandige naamwoorden: ene mister, ene leepel, ene stoel, ene slōot, ene knòrrie, ene zoon, maar -en als zo'n mannelijk woord begint met een b, d, h of klinker: enen bèkker, enen bōom, enen botram, enen herring, enen dèùvemèlker, enen aawen oopaa, enen hillen dag, enen afgedankten autoo, enen dikken boek, enz.

Telwoorden

Hoofdtelwoorden (geven een aantal):

êen twee drie vier vèèf zès zeuve acht neege tien

èlf twaalf dèrtien virtien vèftien zèstien zeuветien achtien neegetien twinteg

dèrtég firteg fèftég sèstég seuветég taagetég neegetég honderd

duuzend

Bijvormen: zis zistien sisteg / twaolf / dartien darteg

Van de verbinding -en- vóór tientallen (zèsentwinteg, êenendèrtég) wordt de -n- vaak weggelaten vóór firteg, fèftég, sèstég, seuветég en taagetég (vierevirteg, driejevèftég, zèsesèstég, neegeneseuветég, vèèvetaggetég).

Evenals in het Nederlands handhaaft de s van sèstég en seuветég zich in combinatie met een voorafgaand getal: êenesèstég, vèèvesèstég, tweejeseuветég, zeuveneseuветég; daarentegen geven firteg en fèftég, in combinatie met een voorafgaand getal, hun f weer prijs voor de oorspronkelijke v: vierevirteg, achtevirteg, zeuveneveftég, neegeneveftég.

Rangtelwoorden (geven een plaats aan)

ze worden afgeleid van de hoofdtelwoorden; daarbij ondervinden sommige (de rood gemarkeerde) klinkerverkorting:

Irste twidde dèrde (hierin is de r versprongen) vierde vèfde zèsde zeuvende achste neegende tiende èlfde twaalfde dèrtiende virtiende vèftiende zèstiende zeuветiende achtiende neegetiende twintegste dèrtégste firtegste fèftégste sèstégste seuветégste tachtégste neegetégste honderste duuzenste

Bijvormen: driede darde dartiende dartégste / zisde zistiende sistégste

Oude vormen van rangtelwoorden:

eerste(n)s, irstes = ten eerste, als eerste

tweede(n)s, twiddes, twids = ten tweede, als tweede, te laat

driedes, dardes = ten derde, als derde

vierdes

vèfdes

zèsdes, zisdes, enz.

Afgezien van woorden die een exact aantal beogen kennen we nog enkele vagere aanduidingen van aantallen, zoals ènnegte, mènnegte, sommige; ze hebben een

opvallende -t- ; die zien we eveneens in de woorden ènkelt en dubbelt, die ook voorkomen met een -d.

Monopolie

Een spelsysteem kan geen monopolie claimen op de woordenschat van een bepaald dialect. Spellen is nauwkeurig registreren wat men hoort. Schrijft men op grond van het gehoorde *börger*, dan houdt dat absoluut niet in dat men in Tilburg *börger* moet zeggen, met uitsluiting van bijvoorbeeld *burger*. Veel woorden kennen meer dan één uitspraak, maar die kunnen dan wel beide (of alledrie) op een verantwoorde wijze genoteerd worden: *daank* - *dank*, *sjeklaade* - *seklaade*, *schuup* - *schoep*, *beezeghèd* - *beezeghej*, *mèdje* - *mèske*, *padje* - *pèdje* - *pòjke* - *paojke*. Alleen de hantering van een consequent spelsysteem maakt het mogelijk misvattingen te voorkomen.